

OJCOWIE ŻYWI
20

KS. MAREK STAROWIEYSKI

ZAPYTAJ ZWIERZĄT, POUCZĄ

czyli opowiadania
wczesnochrześcijańskich pisarzy
o zwierzętach

Wydawnictwo WAM ■ Księża Jezuici
Kraków 2014

© Wydawnictwo WAM, 2014

Redakcja: Zofia Palowska

Korekta: Dariusz Godoś

Projekt okładki: Andrzej Sochacki

ISBN 978-83-7767-067-5

WYDAWNICTWO WAM

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003

e-mail: wam@wydawnictwowam.pl

www.wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY

tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496

e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA WYSYŁKOWA

tel. 12 62 93 260, 12 62 93 446-447

faks 12 62 93 261

e.wydawnictwowam.pl

Drukarnia Wydawnictwa WAM

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

SPIS RZECZY

Skróty	16
Przedmowa	17
Wstęp	23
1. Zwierzęta w świecie Biblii	23
Stworzenie i upadek	23
Zwierzęta – towarzysze drogi człowieka	26
Piękno biblijnych opisów zwierząt	30
2. Opuszczenie Raju i powrót do niego, czyli bajeczny świat apokryfów	32
3. Winni ludzie, a nie zwierzęta, czyli zwierzęta w literaturze o męczennikach	36
4. Gdy ludzie i zwierzęta żyją we wzajemnej harmonii, czyli zwierzęta i mnisi	39
5. Zwierzęta w kręgu poezji	44
6. Kiedy zwierzęta objaśniają życie ludzkie, czyli świat egzemplów	47
7. Epilog	50
Bibliografia	52
Rozdział I	
TEKSTY O ZWIERZĘTACH W BIBLI	55
A. Teksty o zwierzętach w Starym Testamencie	55
1. Stworzenie i grzech pierworodny	55
Stworzenie świata	55
Stworzenie zwierząt	56
Pierwszy i drugi: Opisy stworzenia człowieka	57
Grzech pierworodny	59
2. Zwierzęta ocalone w czasie potopu	61
3. Baranek ofiarował baranka	65
4. Zwierzęta narzędziem gniewu Bożego – plagi egipskie	65
5. Tajemnica Baranka	68
Krew baranka ocala lud Izraela	68
Baranek na rzeź prowadzony	70
Potulny baranek prowadzony na zabicie	71

6. Przepiórki ratują głodnych Izraelitów	72
7. Zwierzęta czyste i nieczyste	73
8. Popiół z czerwonej krwi	76
9. Miedziany wąż	77
10. Kozioł ofiarny	77
11. Oślica Balaama	78
12. Samson i zwierzęta	79
Samson i lew	79
Samson i lisy	81
13. Dzieje Jonasza	82
Jonasz i wielka ryba	82
Pokuta ludzi i zwierząt w Niniwie	84
14. Ukaranie nieposłusznego proroka przez lwa	85
15. Eliasz, Elizeusz i zwierzęta	87
Eliasz żywiony przez kruki	87
Psy będą lizały twoją krew	87
Elizeusz i niedźwiedzie	88
16. Tobiasz, ryba i pies	88
17. Mądrość i opatrność Boża względem zwierząt	90
18. Umiłowany mój podobny do gazeli, do młodego jelenia ..	95
19. Pochwała świata i wszystkiego, co na nim jest	97
Psalm 8	97
Psalm 104	98
20. Zgoda zwierząt znakiem czasów mesjańskich	101
21. Zwierzęta znakiem zguby Edomu	103
22. Cztery istoty żyjące	104
23. Pasterze i owce	105
Pasterz gromadzi trzodę	105
Pasterze owiec Izraela	106
Pieśń o orle	108
Pieśń o lwicy i lwie	111
24. <i>Z Księgi Daniela</i>	113
Daniel zabija węża	113
Wizje Daniela	113
Daniel w jaskini lwów	118
Z Pieśni trzech młodzieńców	119
25. Przysłowia o zwierzętach i inne teksty	119

B. Teksty o zwierzętach w Nowym Testamencie	123
1. Ewangelie	123
Ofiara za Jezusa – para synogarlic lub dwa młode gołębie	123
Duch Święty objawia się w postaci gołębic	123
Kuszenie na pustyni	124
Baranek Boży	124
Cudowny połów ryb – Piotr rybakiem ludzi	124
Ptaki niebieskie i lilie polne	125
Perły i wieprze	126
Roztropni jak węże, nieskazitelni jak gołębie	126
Wilki w owczej skórze	126
Różne rodzaje ryb	126
Szatany i świnie	127
Ryba i denar świątynny	128
Dobry pasterz	128
Zbłąkana owca	129
Jezus wjeżdża do Jerozolimy na oślicy	130
Kozły i owce na Sądzie Ostatecznym	130
Kogut przypomina winę Piotrowi	132
Chrystus objawia się Apostołom-rybakom w czasie połowu ryb	132
Ostatnie polecenia Jezusa	133
2. Dzieje Apostolskie	134
Zwierzęta czyste i nieczyste	134
Żmija i św. Paweł	136
3. Listy	137
Przykład wołu	137
Diabeł krąży jako lew	137
Pies powrócił do tego, co sam zwymiotował	137
4. Apokalipsa	138
Cztery zwierzęta przed tronem	138
Baranek mistyczny	140
Baranek, cztery zwierzęta i księga	140
Baranek otwiera pieczęci księgi. Czterej jeźdźcy Apokalipsy	142
Dziewiczy orszak Baranka	144
Hymn Baranka	144
Jeruzalem nowe – Oblubienica Baranka	145

Szarańcza	149
Konnica czterech aniołów	150

Rozdział II

Opowiadania o zwierzętach zawarte w apokryfach Starego i Nowego Testamentu 153

A. Apokryfy Starego Testamentu	153
1. Stworzenie zwierząt i grzech Prarodzców	153
Stworzenie zwierząt	153
Nadanie imion zwierzętom	154
Kuszenie Ewy – wąż okryciem Diabła	154
Dusze zwierząt oskarżają człowieka	156
Pokarm aniołów i zwierząt	157
Zwierzęta wypędzone z ogrodu Eden tracą swą mowę	157
Z grzechu Ewy zrodziła się moc dzikich zwierząt	158
Ptasie pokwitowanie	159
Dodatek: Bądźcie miłosierni dla zwierząt	160
2. W świecie symboliki	160
Wizja orła i lwa	160
Orzeł posłańcem Barucha	165
Z syryjskiej <i>Apokalipsy Barucha</i>	165
Z <i>Pozostałych słów Jeremiasza</i>	166
Sen Henocha – alegoryczne przedstawienie dziejów zbawienia przy pomocy zwierząt	169
3. W kręgu ery mesjańskiej	183
Z <i>Ksiąg sybillińskich</i>	183
4. Z Historii i przysłów <i>Ahikara</i>	184
B. Apokryfy Nowego Testamentu	186
1. Opowiadania o Jezusie i Maryi	186
a. Z Ewangelii apokryficznych	186
Wizja Józefa w czasie narodzenia Pana Jezusa	186
Wół i osioł przy żłobku	187
W drodze do Egiptu	187
Uzdrowienie człowieka przemienionego w muła	189
Cuda Pana Jezusa dokonane w dzieciństwie	191
Przypowieści Pana Jezusa	192
Judasz i kogut – trzy opowiadania o kogucie	193

b.	Opowiadania o Jezusie z etiopskiej księgi <i>Cuda Jezusa</i>	198
	Złodziej jałowki	198
	Jezus i szarańcza	199
c.	Opowiadania o Maryi z etiopskiej księgi <i>Cuda Maryi</i>	200
	Maryja i córeczka porwana przez hienę	200
	Maryja w postaci białego ptaszka	201
	Cudowne uzdrowienie męczennika za sprawą Maryji w postaci gołąbki	203
	Obraz Chrystusa w ulu i cud Eucharystii	204
d.	Z arabskiej <i>Modlitwy Maryi Dziewicy w Batr'os</i>	205
	Cud spuszczonej psów	205
	Cud upieczonych zwierząt	206
2.	Opowiadania o Apostołach	207
a.	O św. Piotrze i św. Andrzeju	207
	Wielbłąd i ucho igielne	207
	Pies zwiastunem św. Piotra	210
	Wskreszenie śledzia	213
b.	O św. Pawle	214
	Dzieje ochrzczonego lwa	214
c.	O św. Filipie	219
	Jezus – orzeł	219
	Historia koziołka i lamparta (cz. I) – nawrócenie	221
	O zgładzeniu smoka	224
	Smok i demony pod postacią węży budują kościół	225
	Historia lamparta i koziołka (cz. II) – stają się podobni do ludzi	229
d.	O św. Janie	233
	Pchły w zajeździe	233
	Św. Jan i kuropatwa	234
e.	O św. Tomasz	235
	Dzieje węża	235
	Dzieje oślecia	239
	Pomoc dzikich osłów (onagrów)	242
f.	O św. Mateuszu	252
	Uwolnienie miasta od smoków	252
g.	O św. Judzie Tadeuszu	254
	Dwie tygrysyce ułagodzone	254

Rozdział III

Opowiadania o zwierzętach w literaturze o męczeństwie	255
Św. Tekla i dzikie zwierzęta	255
Męczeństwo św. Blandyny	259
Męczennicy z Kartaginy 202 r.	260
Euzebiusz z Cezarei – Męczennicy w Tyrze Fenickim	262
Wiktor z Wity – Męczennicy afrykańscy w czasie prześladowania przez ariańskich Wandalów	263
Biskup Cebroniusz i niedźwiedź	264
Osioł opiekuje się ciałem męczennika	265
Prudencjusz – Śmierć św. Eulalii	267
Prudencjusz – Kruk św. Wincentego	268
Prudencjusz – Męczeństwo św. Hipolita	269

Rozdział IV

Teksty o zwierzętach zawarte w literaturze monastycznej

Wschodu i Zachodu	273
A. Mnisi Wschodu	273
1. Mnisi Egiptu	273
Ammonas i kobra	273
Wrony i św. Atanazy	273
Abba Jan i hiena	274
Mądry wielbłąd	275
Pies i abba Ksantias	276
Lęk psów większy niż miłość Boża	276
Obżarstwo poskramia siłą lwa	276
O miłości pokory św. Izaaka	276
Doroteusz i żmija	277
Makary i komar	278
Makary i antylopa	278
Makary i żmija	279
Uzdrowienie kobiety przemienionej w klacz Dodatek: <i>Z Historii mnichów w Egipcie</i>	279 280
Thomas Merton, <i>Makary i kucyk</i>	281
Żmija abba Pachona	282
Makary z Aleksandrii i hiena	283
Kuszenie św. Antoniego	284
Antoni i dzikie zwierzęta	285

Hipocentaury, fauny i satyry	286
Kruk, mądry żywiciel św. Pawła Pustelnika	288
Pogrzeb św. Pawła	289
Lew i daktyle	290
Węże brać będą do rąk (Mk 16, 18).	292
Wyrzuty sumienia wilczycy	292
Wdzięczność lwicy	294
Pustelnik i gazela	296
Amun i wielki wąż	296
Abba Bes i hipopotam	297
Przyjaciół zwierząt	297
Usłużny dziki osioł	298
Krokodyl – łodzią sprawiedliwych	298
Wizja [św. Pachomiusza] o dziesięciu zastępach mnichów złych i dobrych	299
2. Mnisi Azji Mniejszej, Syrii i Palestyny	303
Św. Menas z Kapadocji, dzikie zwierzęta i lew	303
Niecierpliwy lew	307
Wąż i Julian Saba	307
Lwy – przewodnicy	308
Brat lew, który się o mnie troszczy	309
Cudowne wyleczenie konia cesarskiego	312
Zniszczenie szarańczy	313
Pomoc w zawodach konnych	313
Uzdrowienie opętanego wielbłąda	315
Malchus obserwuje pracowite mrówki	315
Opatrznościowa pomoc lwicy	316
Skorpiony, lew, szatan i św. Saba	318
Cudowne uratowanie wielbłądzicy	319
Św. Saba, lew i grzech Flawiusza	320
Mnich, przyjaciel lwów	321
Dlaczego boimy się lwów?	321
Baran, obrońca ortodoksji	322
Lew ojca Gerazyma	323
Życie i śmierć pustelnika, abba Pojmena	325
3. Mnisi Gruzji	326
Św. Dawid, łania i smok	326
Św. Dawid, łania i myśliwi	328

Św. Dawid i kuropatwa	329
4. Mnisi Etiopii	330
Wyzwolenie ludzi od lampartów	330
Wyratowanie człowieka z pyska lamparta	332
Dzika koza w kościele	333
Lament całej natury w dniu śmierci	
Gabra Manfas Qeddasa	334
Wąż ojca Za Mika'el Aragawi z Debre Damo	335
Wielbłąd napomina ojca Samuela	338
B. Mnisi Zachodu	340
1. Mnisi Italii	340
Lis i Bonifacy, biskup miasta Ferentis	340
Brat niedźwiedź – pasterzem owiec	340
Wężę i ptaki	342
Mały czarny kos	343
Kruk św. Benedykta	343
Wąż i złodziej	345
Niedźwiedź – przewodnik	346
Szatan w postaci muchy	347
2. Mnisi irlandzcy	349
Poezja	349
Mnich i jego kot	349
Pieśń eremity	350
Skrzyba w lesie	352
Piosenka kosa	353
Kos	353
Lament poety	353
Opowiadania	354
Osiem jeleni i jelonek	354
Siwek św. Kolumby	354
Ryby, które nie chciały wejść do sieci	355
Kruk – skruszony złodziej	355
Zakaz św. Kolumbana	356
Ptaki – darem Bożym dla mnichów	357
Wilczyca żywicielką małego Albeusa	358
Opiekun wilków	359
Pisklę i św. Kyaran	360
Klasztor zwierząt św. Kyarana	360

Jak [Boecjusz] uleczył rannego wilka	362
Odwiedziny lisów u św. Molinga	362
Mucha św. Molinga	363
Św. Gerald, krowa, wilk i łania	364
Wydra Pawła pustelnika	365
Św. Brendan na ptasiej wyspie	366

Rozdział V

Teksty o zwierzętach w poezji zachodniej (greckiej i łacińskiej) i wschodniej (armeńskiej i etiopskiej)	371
A. W kręgu poezji greckiej	371
Anonim – Boska Ryba, Boski Rybak	371
Roman Melodos – Baranek ratuje Izaaka	372
Anonim – Maryja – obroną od niewidzialnych wilków	372
Ignacy, metropolita Nicei – Wąż, Adam i Ewa	373
Krzysztof z Mityleny – Kość barana – relikwią	375
B. W kręgu poezji łacińskiej	376
Laktancjusz – O ptaku Feniksie	376
Św. Ambroży – Kur – zwiastunem dnia	383
Prudencjusz – Skrzydlaty kur, zwiastując dzień	384
Prudencjusz – Dobry Pasterz	388
Paulin z Noli – Wiosna wśród zimy	388
Anonim – Z Hymnu przebłagalnego o przerwanie suszy	389
Drakoncjusz – Stworzenie zwierząt i człowieka	391
Awitus z Vienne – Stworzenie poddane człowiekowi	395
Wenancjusz Fortunatus, <i>Salve festa dies</i>	397
Eugeniusz III z Toledo – W lecie	398
Anonim – Skarga łabędzia	399
Fulbert z Chartres – Słowik	401
Jan Pecham – Filomena	402
Anonim – Rytmy o kurku na dzwonnicy w Spirze	416
C. W kręgu poezji wschodniej	418
1. W kręgu poezji syryjskiej	418
Św. Efrem – Pieśń o Baranku	418
2. W kręgu poezji armeńskiej	421
Anonim – Zakłęcie przeciw wilkowi	421
Herakliusz [Arakeł] z Bageszu [Bageszacy] –	

Pieśń o róży i słowiku	421
Anonim – Pieśń o czterech elementach	425
3. W kręgi poezji etiopskiej	427
Anonim – Alegoria życia ludzkiego	427
Rozdział VI	
W kręgu egzemplów	429
A. Fizjolog	429
Z Fizjologa greckiego:	429
O lwie	429
O orle	430
O ptaku dudku	431
O żabie	432
O jaskółce (I, II)	432
O pszczole	433
O papudze	433
Wersja poetycka: Anonim – Feniks	434
Z Fizjologów łacińskich:	435
O orle	435
O pelikanie	436
O kuropatwie	436
O pawiu	437
B. Z Aviariów łacińskich	438
O cedrze i wróblach, które w gałęziach cedru zakładają gniazda	438
O kogucie	439
O łabędziu	443
C. Św. Ambrożego wizja świata zwierząt w Hexaemeronie	444
Dni zimorodcze	444
Ryby wzorem miłości matczynej	445
Polip obrazem przebiegłości	446
Życie żurawi wzorem idealnego państwa	447
Przykład wron	449
D. Św. Grzegorza Wielkiego wyjaśnienia alegoryczne zwierząt	450
Wół i osioł	450
Trzy tysiące wielbłądów	451

Pięćset jarzm wołów, pięćset oślic	452
Jaszczurka mieszka w pałacach królewskich	453
E. Zwierzęta w symbolice teologicznej	454
Meliton z Sardes – Chrystus – baranek zabity	454
Św. Ireneusz – Zwierzęta, symbolami Ewangelistów	458
Ps. Barnaba – Ratunek przeciw węzom	460
Orygenes – Plagi egipskie: żaby, komary, muchy, bydło	461
F. Inne przykłady zwierząt	462
Św. Bazyli Wielki – Pochwała psa	462
Św. Jan Chryzostom – Przykład węży, gołębi, owiec i wilków	463
Św. Grzegorz z Nyssy – Opowieść o małpie z Aleksandrii	467
Św. Pacjan z Barcelony – Człowiek niepodobny ani do kozy, ani do jaskółki	468
Św. Paulin z Mediolanu – Św. Ambroży i pszczoły	469
Anonim – Cyryl wielbłądnik, przyjaciel zwierząt i jego pobożne wielbłądy	470
G. Teksty asyryjskie	471
Krowa	471
Zakłęcia: Krowie nie lubiącej swej gospodyni lub nadpobudliwej	471
Aby mleko się nie zepsuło	472

Zakończenie

Niedźwiedz św. Korbiniana	473
-------------------------------------	-----

WSTĘP

1. Zwierzęta w świetle Biblii¹

Stworzenie i upadek

Podstawowym zadaniem Biblii jest przekazanie treści religijnych, jednak jest ona także dziełem artystycznym wysokiej klasy. Stąd, mówiąc o Biblii, omówimy religijną treść nauki o zwierzętach, a następnie jej wartość artystyczną.

Jeżeli cały świat starożytny żył w bliskości z naturą, to w szczególności dotyczy to ludu Biblii – zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu. Izraelici byli ludem pasterskim, w życiu którego takie zwierzęta, jak owca czy wielbłąd – podstawowe źródło utrzymania, ale także drapieżniki, jak lew, pantera czy hiena, i w końcu inne zwierzęta, jak gazy, dzikie osły czy dzikie psactwo, stanowiły po prostu jego środowisko, w którym on żył i pracował. Z tego więc wynikał szacunek dla zwierząt domowych i lęk wobec potężnych drapieżników, stanowiących zagrożenie nie tylko dla ludzi, ale i dla stad będących podstawą ludzkiej egzystencji. Temu otaczającemu światu przyrody wiara Izraela nadała sens religijny – są to dzieła Boże. I dlatego też ta ciągła obecność zwierząt w życiu ludu Izraela w sposób logiczny odbija się w jego świętych księgach, a później pojawia

¹ Dużo materiału oraz dokładne umiejscowienia tekstów biblijnych podają artykuły w: *Słowniku teologii biblijnej*, X. Léon-Dufour, Poznań 1973, szczególnie zaś: *Zwierzęta* (1148-1150), *Baranek Boży* (63-65), *Bestia i bestie* (65-67) i inne. Dalszą literaturę na temat zwierząt w Biblii zob. w Bibliografii. W tekście podajemy tylko wyjątkowo odnośniki biblijne, aby nie utrudniać Czytelnikom lektury.

się w literaturze patrystycznej, przenikniętej obrazami, porównaniami i alegoriami wziętymi zarówno z otaczającego świata zwierząt, jak i z Biblii. Cała zaś literatura patrystyczna jest przeniknięta Biblią i, jak ktoś powiedział, jest jednym wielkim komentarzem do Biblii.

Te zaś obrazy i symbole, zrozumiałe dla zwyczajnego Izraelity, a następnie dla pierwszych chrześcijan, stanowiące ich codzienny świat, są częstokroć zupełnie niezrozumiałe dla nas, którzy oglądamy lwa, panterę czy gazelę tylko zza krat w ogrodzie zoologicznym; oni zaś spotykali je na co dzień. A więc poznanie świata biblijnej zoologii służy także do lepszego zrozumienia Biblii. Ale nie tylko, bo jak zobaczymy, teksty patrystyczne podane w następnych rozdziałach staną się zaledwie częściowo zrozumiałe bez zapoznania się ze światem biblijnym, z którego wyrosły. Stąd na początku tomu ten obszerny wybór tekstów biblijnych.

Biblię otwiera wspólny hymn o stworzeniu świata i upadku człowieka zawarty w pierwszych trzech rozdziałach *Księgi Rodzaju*. Te rozdziały podajemy tu w całości, bo one stanowią klucz do zrozumienia roli zwierząt w Biblii.

Bóg sam stworzył wszystko, cały świat materialny, a więc także zwierzęta i człowieka – zaś stworzenie człowieka jest ostatnim etapem Jego twórczego procesu. Stwarzający Bóg wyznaczył w tym świecie szczególną rolę zarówno człowiekowi, jak i zwierzętom; obie strony miały współżyć harmonijnie w Raju. Bóg widział, że całe stworzenie jest dobre: te słowa powtarzają się po każdej strofie hymnu, niezależnie od tego, czy chodzi o ziemię, ciała niebieskie, zwierzęta czy człowieka. Bóg stwarza zarówno człowieka, jak i zwierzęta z mułu i prochu ziemi, jednakże jest też ich koniec – śmierć fizyczna i rozkład ciała. Całe swoje stworzenie Bóg otacza opieką i rozlewa na nie swoją łaskę.

Zwierzęta, stworzone przez Boga jako istoty dobre, podobnie jak człowiek zostały stworzone z prochu ziemi, co podkre-

śla mocno jego solidarność z całym światem, szczególnie zaś ze światem zwierzęcym. Ale mimo tych podobieństw Bóg wyraźnie stwierdza, że człowiek, który ma rosnać i rozmnażać się, ma także panować nad nimi wszystkimi: nad rybami morskimi, nad ptakami powietrza, nad bydłem i wszystkimi zwierzętami pełzającymi na ziemi, a więc nad całym stworzeniem, a równocześnie żyć z nim w harmonii i dzielić jego los; ale i one mają dzielić jego los. Człowiek też nadaje im imiona, co znaczy w języku biblijnym, że ma nad nimi władzę.

Jeśli więc w tych rozdziałach mocno podkreślono element wspólny człowieka i zwierząt, to nie mniej silnie podkreślono, zarówno tu, jak i w innych miejscach, różnicę między człowiekiem i zwierzętami, wyższość człowieka i jego panowanie nad nimi. Człowiek jednak pośród nich nie znalazł dla siebie partnerki – tak więc Bóg stworzył kobietę, Ewę. Tylko człowiek otrzymał technienie życia, zwierzęta zaś jedynie zostały nazwane istotą żywą. Powstaje więc w Raju wspólnota przyrody, której zdecydowanym panem jest człowiek, ale też on jest za nią odpowiedzialny i z nią solidarny, co bardzo silnie podkreśla Pismo. To panowanie jednak nie jest absolutne – nie pozwala człowiekowi tknąć krwi, która, wedle Żydów, była siedzibą życia.

Ta harmonia świata została zakłócona przez grzech człowieka: szatan, przybierając postać węża, namówił do niego Ewę, a ta Adama. Człowiek, który w Raju dzieli szczęście z całym światem stworzonym, przez grzech powoduje nieszczęście i katastrofę całego stworzenia. Z grzechem bowiem na świat wszedł nieporządek, burzący rajską harmonię świata ludzi, zwierząt i całej przyrody. Tak więc gdy człowiek, wzgardziwszy prawem Bożym i złamawszy je, zostaje wygnany z Raju, jego los dzieli całe stworzenie. Ziemia, cudowny ogród Edenu, poczęła wydawać osty i ciernie, a człowiek musiał zdobywać pożywienie i odzienie w pocie czoła, żyjąc w ciągłym zagrożeniu ze strony

dzikich zwierząt, całe zaś stworzenie *jęczy i wzdycha w bólach rodzenia, oczekując objawienia się Synów Bożych*².

Jednak całe stworzenie nie tylko wraz z człowiekiem cierpi po grzechu, ale także wraz z człowiekiem oczekuje przywrócenia mu pewnego rodzaju godności nadanej przez Stworzyciela³. Nie zapominajmy też, że Jezus, przygotowując się do rozpoczęcia swej działalności, spędził na pustyni pośród dzikich zwierząt czterdzieści dni i czterdzieści nocy, jakby wyrażając swoją solidarność ze światem przez Boga stworzonym.

Gdy grzeszna ludzkość miała zginąć w wodach potopu, zwierzęta wchodzą wraz z ludźmi do arki, aby zostać ocalone, a po opadnięciu wód kruk i gołąb zwiastują koniec Bożej kary. Po potopie Bóg, zawierając przymierze z człowiekiem, zawarł je również z *wszelką istotą żywą, która jest z wami, z ptactwem, ze zwierzętami domowymi i polnymi, jakie są przy was, składając ofiarę dziękczynną ze zwierząt*⁴. Dopiero po potopie człowiek otrzymuje pozwolenie spożywania mięsa zwierząt; przedtem miał się żywić tylko pokarmem roślinnym.

Takie były wspaniałe początki świata, który miał być miejscem harmonijnego współżycia człowieka i zwierząt, i takie były wydarzenia tragiczne dla człowieka i dla jego młodszych braci – zwierząt, skutki grzechu pierwszych ludzi, panów stworzonego świata.

Zwierzęta – towarzysze drogi człowieka

Zwierzęta będą solidarnie towarzyszyły człowiekowi na jego drodze życia: przez nie Bóg wyraża swoją wolę, poucza ludzi, ale i karze, a wszystko to jest wyrażone w pięknych obrazach na kartach Biblii.

² Rz 8, 19nn.

³ Rz 9, 23.

⁴ Rdz 9, 9n.

Rozdział I

TEKSTY O ZWIERZĘTACH W BIBLI

A. TEKSTY O ZWIERZĘTACH W STARYM TESTAMENCIE

1. Stworzenie i grzech pierworodny

(Rdz 1-3)

Stworzenie świata

1. Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię. 2. Ziemia zaś była bezładem i pustkowiem: ciemność była nad powierzchnią bezmiaru wód, a Duch Boży unosił się nad wodami.

3. Wtedy Bóg rzekł: Niechaj się stanie światłość! I stała się światłość. 4. Bóg widząc, że światłość jest dobra, oddzielił ją od ciemności. 5. I nazwał Bóg światłość dniem, a ciemność nazwał nocą. I tak upłynął wieczór i poranek – dzień pierwszy. 6. A potem Bóg rzekł: Niechaj powstanie sklepienie w środku wód i niechaj ono oddzieli jedne wody od drugich! 7. Uczyniwszy to sklepienie, Bóg oddzielił wody pod sklepieniem od wód ponad sklepieniem; a gdy tak się stało, 8. Bóg nazwał to sklepienie niebem. I tak upłynął wieczór i poranek – dzień drugi.

9. A potem Bóg rzekł: Niechaj zbiorą się wody spod nieba w jedno miejsce i niech się ukaże powierzchnia sucha! A gdy tak się stało, 10. Bóg nazwał tę suchą powierzchnię ziemią, a zbiorowisko wód nazwał morzem. Bóg widząc, że były dobre, 11. rzekł: Niechaj ziemia wyda rośliny zielone: trawy dające nasiona, drzewa owocowe rodzące na ziemi według swego gatunku owoce, w których są nasiona. I stało się tak. 12. Ziemia

wydała rośliny zielone: trawę dającą nasienie według swego gatunku i drzewa rodzące owoce, w których było nasienie według ich gatunków. A Bóg widział, że były dobre. 13. I tak upłynął wieczór i poranek – dzień trzeci.

14. A potem Bóg rzekł: Niechaj powstaną ciała niebieskie, świecące na sklepieniu nieba, aby oddzielały dzień od nocy, aby wyznaczały pory roku, dni i lata; 15. aby były ciałami jaśniejącymi na sklepieniu nieba i aby świeciły nad ziemią. I stało się tak. 16. Bóg uczynił dwa duże ciała jaśniejące: większe, aby rządziło dniem, i mniejsze, aby rządziło nocą, oraz gwiazdy. 17. I umieścił je Bóg na sklepieniu nieba, aby świeciły nad ziemią; 18. aby rządziły dniem i nocą i oddzielały światłość od ciemności. A widział Bóg, że były dobre. 19. I tak upłynął wieczór i poranek – dzień czwarty.

Stworzenie zwierząt¹⁶

20. Potem Bóg rzekł: Niechaj się zaroją wody od roju istot żywych, a ptactwo niechaj lata nad ziemią, pod sklepieniem nieba! 21. Tak stworzył Bóg wielkie potwory morskie i wszelkiego rodzaju pływające istoty żywe, którymi zaroily się wody, oraz wszelkie ptactwo skrzydlate różnego rodzaju. Bóg widząc, że były dobre, 22. pobłogosławił je tymi słowami: Bądźcie płodne i mnożcie się, abyście zapełniały wody morskie, a ptactwo niechaj się rozmnaża na ziemi. 23. I tak upłynął wieczór i poranek – dzień piąty.

24. Potem Bóg rzekł: Niechaj ziemia wyda istoty żywe różnego rodzaju: bydło, zwierzęta pełzające i dzikie zwierzęta według ich rodzajów! I stało się tak. 25. Bóg uczynił różne rodzaje dzikich zwierząt, bydła i wszelkich zwierząt pełzających po ziemi. I widział Bóg, że były dobre.

¹⁶ Por. w niniejszym tomie 153, 391-396.

Pierwszy opis stworzenia człowieka

26. A wreszcie rzekł Bóg: Uczyńmy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam. Niech panuje nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym, nad bydłem, nad ziemią i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi! 27. Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i niewiastę. 28. Po czym Bóg im błogosławił, mówiąc do nich: Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi. 29. I rzekł Bóg: Oto wam daję wszelką roślinę przynoszącą ziarno po całej ziemi i wszelkie drzewo, którego owoc ma w sobie nasienie: dla was będą one pokarmem. 30. A dla wszelkiego zwierzęcia polnego i dla wszelkiego ptactwa w powietrzu, i dla wszystkiego, co się porusza po ziemi i ma w sobie pierwiastek życia, będzie pokarmem wszelka trawa zielona. I stało się tak. 31. A Bóg widział, że wszystko, co uczynił, było bardzo dobre. I tak upłynął wieczór i poranek – dzień szósty.

2. 1. W ten sposób zostały ukończone niebo i ziemia oraz wszystkie jej zastępy [stworzeń]. 2. A gdy Bóg ukończył w dniu szóstym swe dzieło, nad którym pracował, odpoczął dnia siódmego po całym swym trudzie, jaki podjął. 3. Wtedy Bóg pobłogosławił ów siódmy dzień i uczynił go świętym; w tym bowiem dniu odpoczął po całej swej pracy, którą wykonał stwarzając.

Drugi opis stworzenia człowieka

4. Oto są dzieje początków po stworzeniu nieba i ziemi. Gdy Pan Bóg uczynił ziemię i niebo, 5. nie było jeszcze żadnego krzewu polnego na ziemi ani żadna trawa polna jeszcze nie

wzeszła – bo Pan Bóg nie zsyłał deszczu na ziemię i nie było człowieka, który by uprawiał ziemię 6. i rów kopał w ziemi, aby w ten sposób nawadniać całą powierzchnię gleby – 7. wtedy to Pan Bóg ulepił człowieka z prochu ziemi i tchnął w jego nozdrza tchnienie życia, wskutek czego stał się człowiek istotą żywą.

8. A zasadziwszy ogród w Eden na wschodzie, Pan Bóg umieścił tam człowieka, którego ulepił. 9. Na rozkaz Pana Boga wyrosły z gleby wszelkie drzewa miłe z wyglądu i smaczny owoc rodzące oraz drzewo życia w środku tego ogrodu i drzewo poznania dobra i zła. 10. Z Edenu zaś wypływała rzeka, aby nawadniać ów ogród, i stamtąd się rozdzielała, dając początek czterem rzekom. 11. Nazwa pierwszej – Pizon; jest to ta, która okrąża cały kraj Chawila, gdzie się znajduje złoto. 12. A złoto owej krainy jest znakomite; tam jest także wonna żywica i kamień czerwony. 13. Nazwa drugiej rzeki – Gichon; okrąża ona cały kraj – Kusz. 14. Nazwa rzeki trzeciej Chiddekel; płynie ona na wschód od Aszszuru. Rzeka czwarta – to Perat.

15. Pan Bóg wziął zatem człowieka i umieścił go w ogrodzie Eden, aby uprawiał go i doglądał. 16. A przy tym Pan Bóg dał człowiekowi taki rozkaz: Z wszelkiego drzewa tego ogrodu możesz spożywać według upodobania; 17. ale z drzewa poznania dobra i zła nie wolno ci jeść, bo gdy z niego spożyjesz, niechybnie umrzesz.

18. Potem Pan Bóg rzekł: Nie jest dobrze, żeby mężczyzna był sam; uczynię mu zatem odpowiednią dla niego pomoc. 19. Ulepiwszy z gleby wszelkie zwierzęta lądowe i wszelkie ptaki powietrzne, Pan Bóg przyprowadził je do mężczyzny, aby przekonać się, jaką on da im nazwę. Każde jednak zwierzę, które określił mężczyzna, otrzymało nazwę istota żywa. 20. I tak mężczyzna dał nazwy wszelkiemu bydłu, ptakom powietrznym i wszelkiemu zwierzęciu polnemu, ale nie znalazła się pomoc odpowiednia dla mężczyzny.

21. Wtedy to Pan sprawił, że mężczyzna pograżył się w głębokim śnie, i gdy spał, wyjął jedno z jego żeber, a miejsce to zappełnił ciałem. 22. Po czym Pan Bóg z żebra, które wyjął z mężczyzny, zbudował niewiastę. A gdy ją przyprowadził do mężczyzny, 23. mężczyzna powiedział: Ta dopiero jest kością z moich kości i ciałem z mego ciała! Ta będzie się zwała niewiastą, bo ta z mężczyzny została wzięta. 24. Dlatego to mężczyzna opuszcza ojca swego i matkę swoją i łączy się ze swą żoną tak ściśle, że stają się jednym ciałem. 25. Chociaż mężczyzna i jego żona byli nadzy, nie odczuwali wobec siebie wstydu.

Grzech pierworodny

3. 1. A wąż był bardziej przebiegły niż wszystkie zwierzęta lądowe, które Pan Bóg stworzył. On to rzekł do niewiasty: Czy rzeczywiście Bóg powiedział: Nie jedzcie owoców ze wszystkich drzew tego ogrodu? 2. Niewiasta odpowiedziała wężowi: Owoce z drzew tego ogrodu jeść możemy, 3. tylko o owocach z drzewa, które jest w środku ogrodu, Bóg powiedział: Nie wolno wam jeść z niego, a nawet go dotykać, abyście nie pomarli. 4. Wtedy rzekł wąż do niewiasty: Na pewno nie umrzecie! 5. Ale wie Bóg, że gdy spożyjecie owoc z tego drzewa, otworzą się wam oczy i tak jak Bóg będziecie znali dobro i zło. 6. Wtedy niewiasta spostrzegła, że drzewo to ma owoce dobre do jedzenia, że jest ono rozkoszą dla oczu i że owoce tego drzewa nadają się do zdobycia wiedzy. Zerwała zatem z niego owoc, skosztowała i dała swemu mężowi, który był z nią: a on zjadł. 7. A wtedy otworzyły się im obojgu oczy i poznali, że są nadzy; spleli więc gałązki figowe i zrobili sobie przepaski.

8. Gdy zaś mężczyzna i jego żona usłyszeli kroki Pana Boga przechadzającego się po ogrodzie, w porze kiedy był powiew wiatru, skryli się przed Panem Bogiem wśród drzew ogrodu. 9. Pan Bóg zawołał na mężczyznę i zapytał go: Gdzie jesteś?

10. On odpowiedział: Usłyszałem Twój głos w ogrodzie, przestraszyłem się, bo jestem nagi, i ukryłem się. 11. Rzekł Bóg: Któż ci powiedział, że jesteś nagi? Czy może zjadłeś z drzewa, z którego ci zakazałem jeść? 12. Mężczyzna odpowiedział: Niewiasta, którą postawiłeś przy mnie, dała mi owoc z tego drzewa i zjadłem. 13. Wtedy Pan Bóg rzekł do niewiasty: Dlaczego to uczyniłaś? Niewiasta odpowiedziała: Wąż mnie zwiódł i zjadłam.

14. Wtedy Pan Bóg rzekł do węża: Ponieważ to uczyniłeś, bądź przeklęty wśród wszystkich zwierząt domowych i polnych; na brzuchu będziesz się czołgał i proch będziesz jadł po wszystkie dni twego istnienia. 15. Wprowadzam nieprzyjaźń między ciebie a niewiastę, pomiędzy potomstwo twoje a potomstwo jej: ono zmiażdży ci głowę, a ty zmiażdżysz mu piętę.

16. Do niewiasty powiedział: Obarczę cię niezmiernie wielkim trudem twjej brzemienności, w bólu będziesz rodziła dzieci, ku twemu mężowi będziesz kierowała swe pragnienia, on zaś będzie panował nad tobą.

17. Do mężczyzny zaś Bóg rzekł: Ponieważ posłuchałeś swej żony i zjadłeś z drzewa, co do którego dałem ci rozkaz w słowach: Nie będziesz z niego jeść – przeklęta niech będzie ziemia z twego powodu: w trudzie będziesz zdobywał od niej pożywienie dla siebie po wszystkie dni twego życia. 18. Cierń i oset będzie ci ona rodziła, a przecież pokarmem twym są płody roli. 19. W pocie więc oblicza twego będziesz musiał zdobywać pożywienie, póki nie wrócisz do ziemi, z której zostałeś wzięty; bo prochem jesteś i w proch się obrócisz!

20. Mężczyzna dał swej żonie imię Ewa, bo ona stała się matką wszystkich żyjących.

21. Pan Bóg sporządził dla mężczyzny i dla jego żony odzienie ze skór i przyodział ich. 22. Po czym Pan Bóg rzekł: Oto człowiek stał się taki jak My: zna dobro i zło; niechaj teraz nie wyciągnie przypadkiem ręki, aby zerwać owoc także z drzewa życia, zjeść go i żyć na wieki. 23. Dlatego Pan Bóg wydalil go

z ogrodu Eden, aby uprawiał tę ziemię, z której został wzięty.
24. Wygnawszy zaś człowieka, Bóg postawił przed ogrodem Eden cherubów i połyskujące ostrze miecza, aby strzec drogi do drzewa życia.